

TOMA POPOVIĆ

EJNEHANOVA KRIZA

Posle osnivanja bosanskog pašaluka (1580), pokrenuta su neka od onih osnovnih pitanja iz tursko-dubrovačkih odnosa čije rešenje Turska nikad nije smatrala konačnim, kao što su pitanje dubrovačkih carinskih i trgovačkih privilegija, prodaja soli, uvođenje novih nameta, ekonomskog i pravnog položaja dubrovačkih trgovaca i većeg nadzora njihovog poslovanja. Ova pitanja nije uvek pokretala centralna vlast, već i pojedini finansijski funkcioneri ili provincije čiji se zahtevi nisu temeljili na dubljoj analizi niti su imali značaj neke šire reforme. Zato ih je, prilikom njihovog rešavanja na Porti, dubrovačka diplomatija i mogla da predstavi kao niz samovoljnih akata »novotarija« pojedinih funkcionera, kao posledicu ličnih sukoba, kao nečiju nastranu ideju ili kao ucenu. Svemoćne paše na Porti, sada i paše u Bosni i Budimu, pred koje su dubrovački pokliscari prostirali svilu, kadifu, srebrom i zlatom vezene tkanine, nabavljali im lovačke pse, sokole i papagaje i nudili pregršti zlatnika, prihvatili su ova dubrovačka tumačenja i ove razloge. Tako su i novi zahtevi za ukidanje dubrovačkih trgovačkih i carinskih privilegija dobili vid ličnih sukoba u kojima je Porta istupala kao arbitar. Dubrovnik je uspeo da očuvao svoje privilegije, ali u okolnostima kakve su se splele u ovo vreme, pokretanje ovih pitanja izazvalo je dugotrajnu krizu, koja je počela sukobom Dubrovnik i hercegovačkog nazora Sinana neposredno posle osnivanja bosanskog pašaluka, zatim se proširila sukobima sa nazorima i eminima Bosne, Beograda, Temišvara, Budima i Sofije, a završena je, svakako, najkriticnijim događajem u političkim odnosima između Turske i Dubrovnik u XVI veku, Ejnehanovom krizom.

Nazor Sinan je najpre pokrenuo pitanje tursko-dubrovačkih ugovora o prodaji soli.

Kad je, posle pregovora od 1530. godine, zatvorio svoje slanice u Novom, Dubrovnik je, zadržavajući stara prava, prodavao, od tada, svoju so jedino u Neretvi i na Pločama. Portinim aktom iz 1570—1571. godine, so je na ovim trgovinama prodavana »na trećinu«, s tim što je Dubrovnik ubirao dve, a Turska jednu trećinu prihoda.

Od 1571. godine cena za jednu mericu soli iznosila je 15 aspri. Te iste godine je potvrđeno i staro pravo Dubrovniku da prodaja njegove soli ima prvenstvo, ali je, istom prilikom, i eminama dato pravo da, ukoliko to snabdevanje ne bude dovoljno, podmire tržište stranom solju. Ove veoma povoljne ugovore Dubrovnik je dobio zahvaljujući podršci tadašnjeg nazora Memišaha. Arz koji je on podneo Porti predstavljao je osnovu ovih ugovora, tako da dubrovačkim poklisarima nije bilo teško da zatim dobiju i pristanak Mehmed-paše Sokolovića. Ali, ovim nisu bili zadovoljni drugi turski finansijski funkcioneri. Od sedamdesetih godina Neretva je počela da snabdeva solju znatno uvećano područje, tako da je dubrovačka so bila nedovoljna da podmiri novo tržište. Trgovci su ponekad bili prinuđeni da danima čekaju dok Dubrovčani ne snabdeju svoje slanice. Zato su emini sve češće počeli da podmiruju tržište stranom solju.

Nazor Sinan je ova pitanja pokrenuo uz saglasnost Ferhad-paše i banjalučkog kadije; najpre je predložio Porti da se so ponovo prodaje »na pola«, ali je vlada uspešnom diplomatskom intervencijom na Porti i u Banja Luci uspela da to onemogući.¹

»Kad bi bio prihvaćen predlog Sinan-nazora«, — pisala je vlada svojim poklisarima na Porti Marinu Orsata Đurđeviću i Stijepu Dragoja Crijeviću 24. aprila 1581. godine, — »mi ne bismo mogli dovoziti na Neretvu potrebne količine soli, jer ne bi bili u mogućnosti da snosimo velike troškove oko održavanja naših solana u Stonu. Osim toga, to bi uticalo i na cenu one soli koju uvozimo iz udaljenih krajeva Zapada, a koja i onako stalno raste... Ne može se verovati da bi Porta učinila nešto što joj nanosi očiglednu štetu, a njenim vazalima zadaje neugodnosti... Porta treba da uvidi pravi cilj Sinan-nazorovog predloga. On dobro zna da kad bi naši prihodi od prodaje soli bili na taj način smanjeni, mi, zbog velikih troškova, ne bismo mogli donositi na skelu našu so, i da bi to pružilo mogućnost strancima da donose svoju so od koje sultan ne bi imao nikakve koristi, jer bi Sinan-nazor svu dobit prisvajao sebi. Pored toga, treba znati da tuđa so nije nikada tako dobra kao naša i da više vredi jedna merica naše soli, nego pet merica tuđe, jer je vrlo nečista i puna zemlje.« Zatim im je naložila da razgovaraju i sa Sinanom i da ga upozore »da nas ne vređa, jer ćemo inače javiti Porti koliko je novaca zaradio od tuđe soli, a da Porti o tome nije podneo obračun, nego da je čitav iznos zadržao za sebe«. Posebno se obratila za pomoć svom velikom prijatelju, ali janičara, koji je početkom 1583. godine postavljen za rumelijskog beglerbega, s kojim je održavala veoma prisne poslovne veze i nabavljala za njegov račun znatne količine tkanina, razne ukrasne predmete, lovačke pse i sokolove, i zamolila ga da, kako je Sinan »njegov rođak i zavisan od njega«, svojim autoritetom utiče na njega da povuče svoj predlog.²

Svakako, pod uticajem janičarskog age, Sinan je povukao svoj predlog. Istovremeno je prvi bosanski defterdar Memišah privoleo

¹ Državni arhiv u Dubrovniku, Lettere e Commissioni di Levante,

(dalje: Lett. di Lev.), XXXV, 85—3.

² Isto, XXXIV, 83—3'.

Ferhad-pašu da pređe na stranu Dubrovnika i opozove arz, kojim je potvrdio svoju raniju saglasnost. Ali, Sinan se nije odrekao svojih planova. Očekujući povoljniju priliku da ponovo istakne ovo pitanje, naredio je svojim eminima u Neretvi da na sve načine ometaju rad dubrovačkog prodavca soli i da počnu s prodajom »tuđe soli«. Ovo je izazvalo oštar sukob između vlade i neretljanskih emina, koji su počeli da podmiruju tržište stranom solju. Zbog ovoga je vlada, u martu 1582. godine, podnela hercegovačkom sandžakbegu hućum »da se na neretljanskoj skeli ne sme prodavati tuđa so dok ima zaliha naše soli« i zamolila ga da »protiv emina koji se ne pokorava tom nalogu« izda arz koji je nameravala da podnese Sinan-paši s molbom da primora emina »da nam nadoknadi štetu koju nam je naneo prodajući tuđu so«. ³ Ona je uzalud dokazivala da berat kojim je emin raspolagao »vredi jedino za slučaj ako nema dovoljno naše soli« i »da je on bio načinjen po starom običaju, ali da je poništen našim hućumom«. Beg koji je, u ovom slučaju, bio na strani Dubrovnika, mogao je jedino da uputi Porti arz i da rešenje ovog sukoba preda njoj. ⁴ Pregovori su, zatim, nastavljeni s velikim vezirrom Sinan-pašom, koji je ovo iskoristio da primora Dubrovnik da kupi njegovo žito u Valoni. Tek kad su bile prodane sve zalihe njegovog žita, pristao je da krajem septembra 1582. godine izda traženi hućum, ali vlada njime nije bila zadovoljna. »Primili smo iz Carigrada hućum«, — pisala je ona, 16. oktobra, svojim poklisarima kod hercegovačkog sandžakbega, Matiji Marina Getaldiću i Matiji Prodaneliju, — »kojim se neretljanskom eminu zabranjuje da prodaje tuđu so dok ima zaliha naše soli. U ovom hućumu je istaknuta samo zabrana da se tuđa so prodaje, ali nema ni reči o zabrani da se ta so doprema na neretljansku skelu, iako je to izričito spomenuto u osnovnom hućumu od 1566. godine, kojim su potvrđeni stari običaji i naše konvencije sa sultanom. Po novom hućumu, emin može slobodno dovoziti bilo koju količinu tuđe soli pod izgovorom da sprema rezervu za slučaj da ponestane naše soli, a time mu se pruža mogućnost da tu so prodaje i kad ima dovoljno naše soli. Da ne bi dolazilo do sukoba, ... pokažite oba hućuma defterdaru Memišahu ... i zamolite ga da dâ svoje mišljenje da li smo mi ovlašćeni da eminu zabranimo i prodaju i dovoz tuđe soli dok ima dovoljno naše. Ako Memišah misli da nismo, zamolite ga da on sam predloži Porti da izda drugi. Šaljemo vam i treći hućum koji nam je Porta izdala 1574. godine da se eminu zabranjuje prodaja tuđe soli, pa zamolite sandžakbega da ga potvrdi.« ⁵ Nekoliko dana kasnije, 10. novembra, verovatno na Memišahov savet, zatražila je od sandžakbega da uputi u Neretvu jednog svog čauša »da zapečati čitavu zalihu tuđe soli koju je emin dovezao« i da mu naredi »da se u buduće ne usudi dovoziti tuđu so«. Svom poklisaru, Dživu Marina Gunduliću, kome je

³ Isto, 143'—7.

⁴ Isto, 153—4.

⁵ Lett. di Lev. XXXIV, 155—6, 157'—9, 161'—3, 175—7, 181—2';

Državni arhiv u Dubrovniku sela Consili Rogstorum (dalje: Cons. Rog.), LXVII, 80, 100', 105, 116, 122—2' 188.

poverila ovaj posao, naložila je da se, ako beg bude oklevao da ovo učini, obrati za pomoć »sandžakbegovom lali Mehmedu, koji je Dubrovčanin«, kao i njegovom ćehaji, i da im preda darove u tkanimama. Molila je bega da naredi eminu da ne brani posadama dubrovačkih brodova koji prevoze so iz Stona u Neretvu da kupuju hranu, jer oni »mnogo gladuju zbog toga što im emin ne dozvoljava da kupuju životne namirnice«. ⁶

Sandžakbegova intervencija nije donela trajnije rešenje ovog sukoba. Već početkom sledeće, 1583. godine, na trgu u Neretvi se ponovo prodavala »tuđa« so. Tu su se pojavili neki novi emini koji su dubrovačkom prodavcu soli u Neretvi, Dživu Marina Gunduliću, podneli Portin hućum i naredili mu da prodaje so po 12 aspri za mericu s tim što će oni ubirati polovinu. Uplašen pretnjama, Gundulić je obećao da će udovoljiti njihovom zahtevu. Vladi je uputio pismen predlog »da popusti eminima i dozvoli da se dubrovačka so prodaje po ceni od 12 aspri«, na šta mu je ona, 17. marta, ljutito naredila da se nikako ne pokori volji emina, nego da i dalje, u skladu sa hućumom, prodaje so po 15 aspri; uputila mu je Dživa Marijeva Ursinija »koji govori turski jezik i dobro poznaje te ljude da vam bude pri ruci kod rešavanja tog pitanja«. Ursiniju je naredila da pozove emine pred kadiju i zatraži da pošalju u Dubrovnik svoj hućum, a ako mu to ne pođe za rukom i emini budu silom tražili da se provede njihov zahtev, neka zatvori i zapečati slanicu. Tri dana kasnije naredila je Dživu Gunduliću da se vrati u Dubrovnik i, kao njegovog zamenika, istog dana uputila njegovog brata Pavla s nalogom da so prodaje »u smislu našeg hućuma, a onome kome to ne bude pravo, pokažite hućum i uputite ga ovamo da se s nama objasni«. ⁷

Kadija je ovaj spor presudio u korist Dubrovnika. Početkom aprila, u Neretvu je stigao i hercegovački sandžakbeg i prinudio emine da ne ometaju rad dubrovačkom prodavcu. Na trg je ponovo upućen Dživo Gundulić, ali se emini nisu više osvrtni ni na kakva dubrovačka prava, pa ni na intervenciju Memišaha i hercegovačkog sandžakbega, nego su nastavili da snabdevaju trg tuđom solju. ⁸

Polovinom te godine, Sinan je opozvan sa položaja hercegovačkog nazora i na njegovo mesto doveden nazor Alija, ali se ovim ništa bitnije nije promenilo. Na mnogobrojne žalbe Dživa Gundulića i vladinih emisara, novi nazor je odgovarao da nema prava da kažnjava emine i da su za sve krivi raniji prodavci. Ohrabreni ovom podrškom, emini su počeli da istupaju sve smelije. Polovinom septembra, emin Ali Kalfa ranio je Dživa Gundulića u glavu. Jedan drugi emin, Omer, provalio je, krajem decembra, »u našu staru slanicu na Neretvi« i smestio u nju svoje konje. Rešenje ovog spora bilo je otežano i novom tužbom koju je bivši nazor Sinan podneo Porti protiv Memišaha tvrdeći da je carska blagajna pretrpela štetu

⁶ Lett. di Lev. XXXIV, 184—7.

⁸ Isto, XXXIV, 231—3, 235—5'.

⁷ Isto, 211—17'.

od 40 tovara aspri zbog toga što je Memišah izdao arz na osnovu kojeg je i donesen hućum da se so prodaje »na trećinu«, i to po ceni od 15 aspri za jednu mericu. Nova istraga bila je poverena Ferhad-paši. Na njegov i Memišahov zahtev vlada je, 3. decembra, uputila u Banja Luku Matiju Getaldića sa potrebnim ispravama i uspela ponovo da dokaže svoja prava, a, samim tim, i Memišahovu nevinost, što je Ferhad-paša i potvrdio svojim arsom.⁹ Međutim, dok je istraga još bila u toku, Sinan je krajem decembra isposlovao da Porta uputi Ferhad-paši hućum s naređenjem da se cena dubrovačke soli snizi na 12 aspri i da se dobit deli na pola.¹⁰ Ferhad-paša je srdačno primio dubrovačkog poklisara i obećao da će pitanje soli povoljno rešiti. Svoju punu podršku obećao je i Memišah, ali oni nisu mogli da donesu nikakvu konačnu odluku do dolaska novog defterdara.¹¹

Za novog bosanskog defterdara postavljen je bivši hercegovački nazor Sinan. Vest o njegovom imenovanju primljena je u Dubrovniku početkom marta 1584. godine. Novom defterdaru Porta je poverila da ponovo povede istragu protiv Memišaha, ali je njegova dvomesečna istraga izazvala toliki otpor da nije donela nikakav rezultat. Memišah je još bio moćan, uživao je podršku najuglednijih ljudi u Bosni i pravnu zaštitu koju su mu, sultanovim potpisom, pružali upravo ti sporni ugovori. Memišahu i Dubrovniku pouzdanu podršku je pružio i Ferhad-paša. Neuspehom ove istrage, rešeno je i pitanje dubrovačkih ugovora o prodaji soli na Neretvi i Pločama. Iako Porta nije opozvala hućume koje mu je izdala, Sinan se, u ovakvim prilikama, nije usudio da zahteva njihovo sprovođenje.

Ali ovaj lukavi čovek je bio samo prividno poražen. Prinuđen da strpljivo čeka pogodniji trenutak da bi zadao Dubrovniku odlučan udarac, on je, koristeći se svojim vezama sa defterdarima na Porti, i dalje radio protiv Dubrovniaka. Sve je on to do te mere vešto i skriveno vodio da Dubrovnik gotovo ništa nije znao. Uz podršku glavnog defterdara i nekih visokih funkcionera centralne vlade, pošlo mu je za rukom da od Porte dobije sedam hućuma koji bi, kad bi se sproveli u delo, iz osnove izmenili povlašćeni položaj Dubrovniaka. Samo ih je on, svestan da se Dubrovnik nalazi u pouzdanom položaju prema Turskoj, čuvao u najvećoj tajnosti. Nikad on nije, slično nekim svojim prethodnicima, potcenjivao snagu Dubrovniaka i veoma je pažljivo vodio računa o raspoloženjima na Porti. Svoje planove nije uspeo da ostvari, jer ga je pretekla smrt. Umro je polovinom decembra 1586. godine. O njegovoj iznenadnoj smrti Dubrovčane je obavestio bosanski paša rečima: »Umro je jedan vaš veliki neprijatelj...«¹² Ali, umesto da je otkloni, njegova smrt je ubrzala izbijanje krize. Hućume, o kojima je reč, našao je u njegovim sepetima njegov zamenik, kasnije i naslednik, nazor Hurem. Ti hućumi su zapovedali: da se od Dubrovniaka naplaćuje poseban đumruk za svu

⁹ Lett. di Lev. XXXV, 20'—32;
Cons. Rog. LXVII, 194, 208'—10,
214, 216, 218—18'.

¹⁰ Lett. di Lev. XXXV, 32.

¹¹ Isto, 35, 39.

¹² Isto, 172.

robu koja se doprema preko mora; da se uobičajeni đumruk koji plaća Dubrovnik poveća od »tri na sedam tovara aspri«, ili da bude ustupljen drugome; da se od Dubrovnika naplati 90.000 aspri na ime carine za goveda i ostalu stoku; da se u Ledenicama, na trošak samog Sinana, izgradi karavansaraj; da se, za račun carske riznice, prodaju sve kuće i posedi Ahmed-paše Hercegovića koji se nalaze u Dubrovniku; da se dubrovačka so prodaje »na pola« i da vlada nadoknadi »23 tovara aspri na ime kamata i štete koje je Turska pretrpela otkad se u Neretvi so prodaje na trećinu«.¹³

Hurem je sve ove hućume podneo bosanskom paši i zatražio njihovo izvršenje. Da bi prikrio svoje prave namere, obavestio je dubrovačku vladu o svom nalazu i uveravao je da je Sinan namerao da se ovim hućumima posluži jedino da bi je ucenio i izvukao što više novaca, a da on lično ne namerava da se njima koristi. U Banjoj Luci je, međutim, izmenio svoje planove. Ovi hućumi su, bez obzira na stvarnu mogućnost njihovog izvršenja, mogli da postanu izvor beskrajnih ucena. Paša i njegov dvor nisu želeli da propuste ovu priliku. Huremu su oni bili mogućnost da ostvari svoje ambicije. Zato je paša uputio u Dubrovnik jednu komisiju sastavljenu od bosanskog mufetiš-kadije, jednog svog kapidžije, Hurema i jednog Portinog čauša da ispitaju mogućnosti za izvršenje ovih hućuma. Vlada je ovoj komisiji odgovorila da Turskoj ne duguje ništa, da joj se čini velika nepravda i da će paši i Porti poslati potrebna objašnjenja. Nezadovoljan ovim odgovorom, Hurem se vratio u Banja Luku, i, posle savetovanja sa pašom koji mu je izdao jedan arz, krenuo, krajem januara 1587. godine, na Portu da »traži bosanski defterdarluk« i obnovu četiri od ovih hućuma. Uznemirena ovim tokom događaja, vlada je, 31. januara, pisala svojim poklisarima na Porti Franu Đurđeviću i Orsatu Crijeviću da ulože »sve sile da ti hućumi budu opozvani pre nego što budu ponovo potvrđeni«. Poslala im je sve potrebne pravne akte kojima je pitanje soli rešeno u korist Dubrovnika. Uveravala je Portu: da je zahtev da se u Ledenicama izgradi karavansaraj izlišan, jer tu postoje stambene zgrade; da zahtev za plaćanje đumruka na robu koja se doprema preko mora predstavlja novotariju, da se protivi ahtnami i da je, zato, neprihvatljiv; da hućum o prodaji kuće i imovine Hercegovića ne odgovara stvarnosti, jer, oni »nemaju ovde ni kuće, niti druge imovine«; postoji, istina, jedna kuća zvana Hercegovina, ali je ona tako nazvana što su, u doba Hercega, u njoj stanovali njegovi ljudi, »pa smo je mi, našim novcem, u tu svrhu i sagradili. Ako vas, pak, zapitaju«, — pisala je ona svojim poklisarima, — »zašto mi svake godine plaćamo Hercegovićeve naslednicima u Carigradu neki novac, odgovorite da smo taj novac davali u znak prijateljstva i njihovim prethodnicima, pa to, iz istih razloga, činimo i sada«. Ne može se, kao akt koji se protivi ahtnami, prihvatiti ni zahtev za isplatu 90.000 aspri u ime carine na uvezenu stoku, »jer je sultan izričito zapovedio da mi za

¹³ Isto, 167—69'.

uvoz stoke ne plaćamo nikakvu carinu«. ¹⁴ Vlada je istovremeno u Banjoj Luci preduzela da spreči izvršenje tih hućuma i naredila svom emisaru Baldu Digantu da obeća paši darove i zamoli ga da ne donosi nikakvu odluku dok ne primi njeno obrazloženje i Portino naređenje. ¹⁵ Krajem marta, uputila je u Banja Luku poklisare Matiju Getaldića i Savina Gučetića da podele mito: paši 500 cekina, njegovom čehaji 50 talira, njegovom kapidžibaši 15.000 aspri, članovima one komisije koja je bila u Dubrovniku, mufetiš kadiji, Huremu i Portinom čaušu po 10.000 aspri. Paši je dala isto obrazloženje koje je iznela i Porti i izrazila nadu »da on neće dozvoliti da mi trpimo zbog tuđe zlobe« i da »neće biti teško uspešno obaviti ovaj posao, jer su naši razlozi jasni i nepobitni, a beglerbeg je i lično uveren da se iza svega ovoga krije Sinanova zloba«. ¹⁶ Getaldić i Gučetić su uspeli da dobiju od paše, koji se zadovoljio darom, četiri arza kojima je predložio Porti da opozove ove hućume, ali su Sijauš-paša i drugi Portini veziri odbili da to učine tražeći da i njima »budu uručeni darovi«. Vlada je i ovog puta bila prinuđena da udovolji ovoj uceni. Ona je posebno nastojala da »taj hućum bude tako sastavljen da kasnije nijedan drugi nazor ne bude mogao da pokrene slične spletke«. Sijauš-paša je pristao da izda hućum kojim je ovo pitanje rešeno u korist Dubrovnika tek pošto su mu poklisari harača Frano Đurđević i Orsat Crijević predali 25 komada finih tkanina i pošto su podelili darove drugim portinim dostojanstvenicima u julu 1587. godine. ¹⁷

I pored povoljnog rešenja, ovaj sukob je imao veoma teške posledice. Za Sinanovim primerom povelili su se i drugi turski finansijski funkcioneri. ¹⁸ U Valoni su emini početkom 1585. godine zahtevali od dubrovačkih trgovaca da plaćaju posebnu carinu na uvoz sve robe. ¹⁹ Početkom sledeće godine, emini u Dobrudži uveli su posebne namete na izvoz kože. ²⁰ Zatim su poseban namet za izvoz kože, početkom 1587. godine, uveli i emini u Sofiji. ²¹ U septembru iste godine glavni defterdar je ponovo pokrenuo pitanje povećanja đumruka. ²² Zatim su emini i nazori u Beogradu, Temišvaru i Budimu istakli zahteve da se uvedu posebni nameti za izvoz kože i ponovo pokrenuli pitanje osnivanja posebne carinske zone zahtevajući da u njoj Dubrovčani plaćaju poseban đumruk. Sve je ovo praćeno bezbrojem sitnih incidenata, samovolja, zatvaranjem dubrovačkih trgovaca i zadržavanjem njihovih karavana, pljačkom, razbojništvima. Valonski gusari su ponovo počeli da presreću dubrovačke brodove. Na trgove robljem ponovo su izvođeni i Dubrovčani. Međutim, svi ovi zapleti nisu hvatali dublji koren. Vlada ih je, svakog posebno i izdvojeno iz celine, uspevala da otklanja pregovorima s

¹⁴ Isto, 167—9'.

¹⁵ Isto, 172—3.

¹⁶ Isto, 175—82'.

¹⁷ Lett. di Lev. XXXV, 183'—95'; XXXVI, 1—5, 15—27', 31—8'.

¹⁸ Isto, XXXVI, 100.

¹⁹ Isto, XXXV, 83'—94'.

²⁰ Isto, 124—38.

²¹ Isto, XXXVI, 1—2.

²² Isto, 49'—50, 53'—5, 60—4.

pojedinin funkcionerima ili sa Portom. U svim ovim slučajevima, uostalom, vlada je zahtevima pojedinih funkcionera mogla da suprotstavi određene isprave koje su sultanovim potpisima dobijale snagu da ih volja jednog nižeg funkcionera nije mogla da izmeni. Ali, uzeti u celini, oni su teško zatrovali njihove odnose i omogućili izbijanje Ejnehanove krize.

2.

Od 1524. godine, kad je na tome radio hercegovački sandžakbeg Mehmed-beg Alibegović, pitanje dubrovačkih prava na Konavle nije više pokretano. Otkako je, proveravanjem njegovih prava, spor tada rešen u njegovu korist, Dubrovnik je naslednicima Ahmed-paše Hercegovića nastavio da isplaćuje godišnje 48 dukata konavskog dohotka i izvesnu proviziju za nepokretnu imovinu Hercegovića na njegovoj teritoriji. Interese Kosaćinih potomaka zastupao je u Dubrovniku najpre Ahmed-pašin prokurator Andrija Franov Sorkočević, a posle njegove smrti to pravo je ostalo nasledno u njegovoj porodici. Isplata ovog nije izazivala značajnije sukobe. Vlada je istupala kao posrednik i u nesporazumima koji su izbijali između naslednika Kosaćinih sinova, Vladislava, Vlatka i Ahmed-paše Hercegovića, pre svega oko isplate provizije na nepokretnu imovinu, kao 1551. godine kad su se, oko toga, sukobili jedan unuk Vlatka Hercegovića i Ahmed-pašina kći Huma.²³ Izvesne teškoće vlada je imala jedino oko redovne isplate konavoskog dohotka Ahmed-pašinim naslednicima, njegovim sinovima Aliji i Mustafi i njegovoj kćeri Humi, jer se ponekad događalo da poklisari harača, kojima je ovaj posao bio poveravan, po nekoliko godina ne pronađu nijednog od njih.

Na osnovi fragmentarnih vesti, teško je utvrditi da li je ostao neko od Ahmed-pašinih naslednika do polovine onih nesrećnih osamdesetih godina kad se Hercegovićima zameo svaki trag. Gl. Elezović, koji se posebno bavio ovim pitanjem navodi: »72 godine posle smrti Ahmed-paše Hercegovića potomstvo mu je potpuno izumrlo i nije bilo nikoga koji bi po zakonu mogao polagati pravo na njegovo nasleđe«; kao dokaz je naveo ferman koji je Porta uputila bosanskom beglerbegu i defterdaru 10. maja 1589. godine u kome se tvrdi da »sad njegovih naslednika nije ostalo«.²⁴ Međutim, stvar se ne odnosi na 1589. godinu, nego na onu kad je Sinan, kao bosanski defterdar, isposlovao hućum da se u korist carske blagajne rasprodaju kuće i nekretnine koje su pripadale Ahmed-paši Hercegoviću. Kako taj hućum predstavlja osnovu na kojoj je Ejnehan pokrenuo pitanje dubrovačkih prava na Konavle, utvrđivanje vremena kad je on

²³ G. Elezović, *Nekretna dobra Ahmed-paše Hercegovića u Dubrovniku izvor za pljačku Dubrovačke*

republike. Prilozi OF, I, Sarajevo 1950, 71.

²⁴ Isto, 71—2.

donesen, kao i vremena kad se Hercegovićima gubi trag, predstavlja jedan od najvažnijih činilaca za analizu ovih događaja.

Početak jula 1582. godine dubrovački poklisari harača Miho Klementa Gučetić i Orsat Crijević obavestili su vladu da »naslednici Ahmeda Hercegovića traže isplatu njihove provizije za devet proteklih godina, jer raniji poslanici ništa nisu dali«; zatražili su da im se pošalju potrebne priznanice kojima bi mogli da dokažu da je provizija redovno isplaćivana. U pitanju je, svakako, bio nesporazum oko vrste njihovog potraživanja. Zato je vlada poslala poklisarima izvod iz knjige blagajne i naložila im da zatraže detaljnija obaveštenja »da bismo mogli pronaći eventualnu grešku i pokriti manjak«.²⁵ Čini se da se ovaj zahtev odnosio samo na isplatu provizije za nepokretnu imovinu, a ne i za konavoski dohodak, zbog čega je vlada i zatražila od Sorkočevića, Hercegovićevih prokuratora u Dubrovniku, da joj pruže potrebna obaveštenja. Zatim je, 9 septembra, obavestila svoje poklisare da »naslednici Petra Sorkočevića tvrde da je naslednicima Ahmeda Hercegovića isplaćen obrok do 11. avgusta 1576, što se može videti iz sidžil-sureta koji vam prilažemo. Prema tome, Hercegovićima se ima platiti za daljih šest godina ukupno 24 dukata, po četiri dukata godišnje.«²⁶ Ovo pitanje nije dalje pokretano. U uputstvima poklisarima harača za godine od 1583. do 1587. i dalje se redovno pominje nalog za isplatu uobičajenih 48 dukata Hercegovićima ili njihovim prokuratorima u Dubrovniku. Međutim, posle njegove smrti, u Sinanovim sepetima je nađen hućum kojim je određeno da se, pošto naslednika Hercegović Ahmed-paše nije bilo, rasprodaju njegove nekretnine, a novac uzme u državnu kasu. Ovaj hućum je izdat Sinanu u vreme dok je bio bosanski defterdar, znači između marta 1584. i decembra 1586. godine. Nije bez značaja činjenica da se u njemu pominju jedino nepokretna dobra koja su pripadala Hercegovićima, dok o Konavlima uopšte nema reči. Zato je moguće pretpostaviti da je ova provizija pripadala samo jednom od naslednika, možda Ahmed-pašinoj kćeri Humi. Time se može objasniti i uloga porodice Sorkočević, koji su, čini se, bili ne samo prokuratori nego i zakupci tih dobara, kao i spor od 1551. godine između jednog unuka Vlatka Kosače i Hume koji je rešen u njenu korist, a u kome se ostali naslednici Ahmed-paše Hercegovića uopšte ne pominju. Time se, najzad, može objasniti i činjenica da je konavoski dohodak isplaćivan i posle donošenja ovog hućuma. Ono što ovom izlaganju daje ipak vrednost samo jedne hipoteze, jeste činjenica što se prilikom rešenja ovog slučaja, i zapleta koji su njime izazvani, vlada ne poziva na ostale naslednike, niti se oni uopšte pominju. Svoje nastojanje oko opozivanja ovog hućuma vlada je preduzela u okviru akcije da se ukinu i ostali hućumi koje je Porta izdala Sinanu. Hućum kojim je i ovo pitanje rešeno u korist Dubrovnika Porta je izdala tek maja 1589.

²⁵ Lett. di Lev. XXXIV, 165'.

²⁶ Isto, 177'.

godine: »... pomenute kuće i ostala nekretnina da ostane u rukama dubrovačke vlastele, kako su i bile«. ²⁷

Nestanak Hercegovića doveo je neke turske funkcionere na pomisao da pokrenu pitanje onih obaveza koje je Dubrovnik imao prema toj porodici. Istorijska osnova tih obaveza je zašoravljena. Sačuvale su se jedino legende koje su dozvoljavale da se prave najsmelije pretpostavke i traže čudna rešenja.

Političke prilike u Turskoj i nepovoljan razvitak tursko-dubrovačkih odnosa davali su široke mogućnosti za ostvarenje ovih zamisli. Uskoci su, tih godina, vršili drske prepade u Tursku i izazivali pometnju i strah. U oktobru 1588. godine Senat je doneo novu carinsku uredbu koja je naročito pogodila strance, u prvom redu jevrejske trgovce, što je među njima izazvalo veliki sukob. ²⁸ Francuzi su ponovo pokrenuli pitanje dubrovačkog konzulata u Aleksandriji. Sukob je izbio i oko pitanja dubrovačkog konzulata na Hiosu, a to je pokrenuo engleski poslanik na Porti. Ovo pitanje će u poslednjoj deceniji XVI veka zadavati osobitu glavobolju dubrovačkoj diplomatiji. Nesmotrenošću nedovoljno obavještenih dubrovačkih poklisara, izbio je sukob i oko roka za isplatu harača: zakonom predviđena haračka godina počinjala je u novembru, ali je bilo uobičajeno da se harač isplaćuje u martu sledeće godine. Kad je glavni defterdar pokrenuo ovo pitanje, poklisari su ga ismejali pred velikim vezirom Sijavuš-pašom i izazvali njegov revolt; uvređen njihovim ponašanjem, on je utamničio dubrovačkog dragomana i umirio se tek pošto mu je vlada poslala 1.000 cekina. Zatim je pristao da se harač i dalje isplaćuje kao i do tada: u martu ili aprilu. ²⁹ Protiv Dubrovka je naročito bio drugi vezir Ibrahim-paša, koji je na dubrovačku vladu vršio snažan pritisak i preko svog brata, hercegovačkog sandžakbega. U Hercegovini je, svakako pod njegovim uticajem, uveden jasak, koji je bio na snazi skoro tri godine; ukinut je tek polovinom 1588. godine posle ogromnih izdataka koji su premašili sumu od 4.000 cekina. ³⁰

Ostvarenje ovih zamisli omogućio je i veliki vezir Kodža Sinan-paša, koji je nasledio Sijavuš-pašu. Na Porti, uostalom, niko nije verovao da je Dubrovnik plaćao Hercegoviće »u znak prijateljstva«. Nazor Sinan je dao osnovnu ideju. Sledeći korak je učinio Ibrahim-paša.

Najpre je, polovinom 1588. godine, u vreme popisa hercegovačkog sandžaka, drugi vezir Ibrahim-paša zatražio da se pristupi ostvarenju Sinanovog plana o izgradnji jedne turske kule na dubrovačkoj teritoriji. Ovaj zahtev bio je opravdan, i Porta ga je odobrila; njen stav su uslovlili sve češći uskočki prepadi u Tursku preko dubrovačke teritorije, osobito tokom 1588. godine. Provođenje ovog

²⁷ G. Elezović, nav. delo, 73.

polovine XVII stoljeća. Sarajevo 1937.

²⁸ Cons. Rog. LXIX, 277—7' 322'—4; J. Tadić, *Jevreji u Dubrovniku do*

²⁹ Lett. di Lev. XXXVI, 129'—30.

³⁰ Isto, 98'—120.

zahteva povereno je defter-eminu Ibrahim-čaušu Dautoviću, koji je, u junu 1588. godine, obavestio vladu o ovom Portinom nalogu.³¹ Dubrovnik se ovom zahtevu i ovog puta odlučno suprotstavio. Poklissarima na Porti Franu Đurđeviću i Orsatu Crijeviću je naloženo da podsete velikog vezira da je Porta svega godinu dana ranije, kad je donela odluku o ukidanju hućuma izdatih Sinanu, odustala od namere da gradi ovu kulu; trebalo je da ga uvere da bi izgradnja kule u blizini Neretve na turskoj teritoriji, na putu koji uskoci najčešće koriste za svoje prepade na Popovo, bila daleko celishodnija, a njeno održavanje jevtinije; vlada je zatražila da se ovo naređenje opozove i zbog toga što je u potpunoj suprotnosti sa osnovnim načelima privilegija koje su date Dubrovniku. Uspešnom intervencijom dubrovačkih poklissara, koji su velikom veziru predali i poseban dar od 25 komada tkanina, Porta je odustala od gradnje ove kuće.³²

Ibrahim-paša je ovo shvatio kao lični neuspeh. Njegovi pothvati protiv Dubrovnik bili su, do tada, preduzimani u prvom redu s namerom da ga uceni i prinudi da dreši kesu. Sada je, zaštitom koju je Dubrovniku pružio veliki vezir Sijauš-paša, doveden u pitanje njegov položaj na turskom dvoru, gde su odnosi i onako bili krajnje zamršeni. Zato je poveo smišljenu i široko zasnovanu akciju protiv Dubrovnik kojoj nije više bio cilj samo ucena.³³

Ibrahim-paši su novu priliku pružile priče koje su počele da kruže i među pašama na Porti, prema kojima su Hercegovićima, pored kuća i vinograda u Dubrovniku i na Mljetu, pripadali i Ston, Slansko Primorje, Župa, Gruž i Konavle. Ibrahim-paša ih je prihvatio ne proveravajući njihovu istinitost i na njihovoj osnovi načinio plan da liši Dubrovnik gotovo čitave njegove teritorije. On je, na neki način, čini se bez znanja Sijauš-paše, uspeo da isposluje nalog za »popis cele naše teritorije, tj. Stona, Slanskog Primorja, Župe i Konavala«. Zatim je, krajem oktobra 1588. godine, izdao naređenje defter-eminu Ibrahim-čaušu Dautoviću da odmah pređe dubrovačku granicu i počne da popisuje dubrovačke kuće. Bio je to opasan presedan u tursko-dubrovačkim odnosima koji je doveo u pitanje i opstanak same Republike. Dubrovnik je uzalud dokazivao da je on jedini zakoniti gospodar svoje teritorije, da su to i raniji sultani svojim zakletvama potvrđivali i da on za nju plaća harač, — popisivač je prešao preko dubrovačke teritorije i, stalno ometan, izvršio veoma površan i proizvoljan popis.³⁴ Ibrahim-paša, međutim, nije uspeo ovo da iskoristi. U februaru 1589. godine bio je smenjen sa položaja drugog vezira. Nekoliko meseci kasnije, u junu, on je zalaganjem svoje žene, ponovo uspeo da stekne milost Murata III, ali su se, u međuvremenu, događaji tako razvijali da na njih više nije mogao da vrši nikakav uticaj. Prinuden da u ovim događajima

³¹ Cons. Rog. LXIX, 85—5', 112', 153', 200', 213', 245', 281'.

³² Lett. di Lev. XXXVI, 105', 119'; Cons. Rog. LXIX, 301'.

³³ Lett. di Lev. XXXVI, 144, 152.

³⁴ Lett. di Lev. XXXVI, 123—4, 130'—1', 141'.

igra drugorazrednu ulogu, počeo je da se približava Dubrovniku i podržava njegove napore za rešenje ovog pitanja.

Njegove ideje je prihvatio i uspeo da ostvari beogradski nazor Ejnehan, čovek koji je, prema oceni dubrovačkih poklisara, bio vrlo pametan, ali i »velika životinja«, »obešenjak« i »očajnik«.

U složenoj strukturi ovih zbivanja, i pored bogate arhivske građe, teško je utvrditi kada se i na koji način Ejnehan upleo u njih. Početne zaplete je pratio iz prikrajka, ne učestvujući nikako u istupima Sinana ili Ibrahim-paše. Pojavio se tek kad je državni pečat Turske poneo Kodža Sinan-paša. Gl. Elezović je, kao dcbar znalac turskih prilika i naravi, izveo pretpostavku da je »... to bio plan grabljivog Sinan-paše, a Ejnehan je imao samo da bude oruđe u njegovim rukama«; ova misao je, svakako, preterana, ali nije sasvim neopravdana. Ako i nije pokretač ovog plana, Sinan-paša je, podrškom koju je pružio Ejnehanu, omogućio njegovo ostvarenje.³⁵

I Ejnehan je pošao od činjenice da su Hercegovići imali izvesna dobra na dubrovačkoj teritoriji. O veličini tih dobara, međutim, — pitanje onih nekretnina koje je pokrenuo Sinan i koje je, u vremenu o kome je reč, već bilo rešeno, njega nije zanimalo, — o pravima koja su Hercegovići mogli da polazu na njih i osnovi na kojoj ih je Dubrovnik držao, on nije znao ništa. Svoj plan je izgradio na osnovi onih priča po kojima je Ahmed-paši Hercegoviću pripadala gotovo čitava dubrovačka teritorija.

O njegovim namerama dubrovačka vlada je bila obaveštena već početkom maja 1589. godine, ali ovome nije pridavala veći značaj. Upravo tih dana Porta je donela hućum, kojim je u korist Dubrovnika rešila pitanje kuće i nepokretne imovine koje je pokrenuo Sinan. Jedino je svom poklisaru Valentinu Orsata Đurđeviću, koga je uputila hercegovačkom sandžakbegu u Neretvu, naložila da je odmah obavesti, ako beg ili njegov čehaja budu pokrenuli pitanja »o stvarima Enekana« i ponude arz »u našu korist«.³⁶ Ejnehanove početne akcije, do jeseni 1589. godine, sastojale su se, čini se, jedino u prikupljanju potrebnih podataka i u ispitivanju mogućnosti za njihovo ostvarenje, a to je vladu i onemogućilo da određenije istupi. Zatim je Kodža Sinan-paši podneo ars u kome je izložio svoj plan.

On je tvrdio da su Ahmed-paši Hercegoviću pripadali: Konavli, Gruž, Slansko Primorje i Ston, i da mu je Dubrovnik za tu teritoriju plaćao godišnje 1.000 dukata. Tražio je: da se od tih oblasti obrazuje poseban sandžak i da se on postavi za njegovog sandžakbega; da se prihodi te oblasti, sem Stona i Slanog, izdaju pod zakup za 100 tovara aspri godišnje; da Dubrovnik za Ston i Slano plaća 70 tovara aspri trogodišnje zakupnine i da isplati 150.000 dukata koliko je, prema njegovom tvrđenju, ostao dužan od smrti Ahmed-paše Hercegovića do te, 1588. godine, za neisplaćeni najam.³⁷

³⁵ Nav. delo, 79—80; N. H. Biegman, *The Turco-Rogusan relationship*. Mouton 1967, 60—63.

³⁶ Lett. di Lev. XXXVI, 145—6.

³⁷ Isto, 146', 158'.

Ovi zahtevi nisu imali nikakvu ni činjeničnu ni pravnu podlogu, ali se na to u Turskoj niko nije osvrtao. Oni su pružali široke mogućnosti za ucenu i lično bogaćenje, a to je u tom trenutku bilo dovoljno da odredi i zvaničnu Portinu politiku.

Veliki vezir je odmah osetio da će mu ovo doneti ogromnu ličnu korist. Ejnehan je za ostvarenje svog plana nudio sav svoj veliki imetak i velikodušno delio novac prema kome Kodža Sinan-paša nikada nije bio ravnodušan. Zato ga je, u tom trenutku, u potpunosti podržao i podneo sultanu njegov arz s predlogom da ga prihvati. U poslednjim danima 1589. godine Portina kancelarija je izdala Ejnehanu četiri hućuma kojima je ovo pitanje rešeno prema njegovom predlogu.³⁸ Od dubrovačke teritorije, sem Dubrovnika, Pelješca, Slanog, Stona i ostrva, obrazovan je poseban sandžak kome je pripojena i Makarska; a za njegovog prvog sandžakbega postavljen je Ejnehan.³⁹ Na osnovu popisa koji je izvršen u jesen 1588. godine po nalogu Ibrahim-paše, određeno je da se prihodi novog sandžaka, koji je dobio ime Konavoski sandžak, izda u trogodišnji zakup, koji je takođe prodat Ejnehanu, za 100 tovara aspri. Za Ston i Slano Dubrovnik treba da plaća 70 tovara aspri trogodišnje zakupnine. Dubrovnik treba da isplati Turskoj 150.000 dukata, koliko iznosi godišnji najam od po 1.000 dukata za 150 godina od smrti Ahmed-paše Hercegovića.⁴⁰ Ejnehan je, zatim, dobio sultanov emri kojim mu se naređuje da pođe u svoj sandžak. U januaru 1590. godine on je napustio Carigrad. U Beograd je stigao polovinom februara i preduzeo ubrzane pripreme za preuzimanje novog sandžaka i uvođenje turske vlasti u njemu.⁴¹ Činilo se da je Ejnehan s neočekivanim uspehom izvršio veliki posao i da je Dubrovniku nanesen jedan od najtežih udaraca u njegovoj istoriji.

Do tog trenutka dubrovačka vlada nije ništa uradila da omete ovaj Ejnehanov pothvat. Njeni poklisari na Porti i poverenici u Beogradu, Sofiji i Carigradu mogli su da prikupe samo površna obaveštenja o njegovom kretanju i njegovim namerama. Zvanično Portino obaveštenje o hućumima koje je izdala Ejnehanu ona nije dobila. Raspolagala je, u stvari, s tako malo činjenica da je bila prinuđena da čeka. Ipak do početka marta 1590. godine utvrdila je da je Ejnehan isposlovao »neke hućume«, da joj je oduzet najveći deo njene teritorije i da se od nje potražuje ogroman novac.⁴²

U ovakvim okolnostima koje su u Senatu izazvale krajnju zabunu i neizvesnost vlada je Ejnehanovim zahtevima, čiju je sadržinu samo naslućivala, suprotstavila svoju ahtnamu i sve one ugovore kojima su bili utvrđeni njeni odnosi sa Turskom. »Čitava naša odbrana sadržana je u ahtnami«, — pisala je svojim poklisarima na Porti krajem maja 1590. godine.⁴³ Ona je odmah shvatila da se turski dvor nikada neće spustiti dotle da ucenjuje jedan grad,

³⁸ Isto, 158'—9.

³⁹ Isto.

⁴⁰ Isto, XXXVII, 29'.

⁴¹ Isto, XXXVI, 160—60'.

⁴² Isto, XXXVII, 7', 14', 15—19.

⁴³ Isto, 29'.

smešno malen prema tom ogromnom Carstvu, i da neće prezreti jedno dugotrajno prijateljstvo. Istupila je, zato, uverena da je zaštita Dubrovnika i njegove teritorije moralna obaveza Turske, koja svom vazalu uzima veliki harač i ima od njega vidne koristi; na tu zaštitu sultani su se, uostalom, redom zaklinjali već više od jednog stoleća. Ejnehana je predstavila kao veštog intriganta koji je uspeo jedino zbog toga što se koristio lažima i mitom. Tražila je od Porte da opozove sve hućume koje je izdala Ejnehanu i »jednom zauvek donese takvu odluku da o tome više niko i nigde ne razgovara«. ⁴⁴

Na ovoj osnovi ona je izgradila svoj diplomatski postupak. Strahujući od ucena, ona je u prvim mesecima posle izbijanja sukoba, otprilike do aprila 1590. godine, usmerila sve napore da stvar reši na Porti. Zato je, »da se ne bi izlagali prevelikim troškovima«, i odbijala uplitanje provincijskih turskih funkcionera koji su joj nudili svoju pomoć. Odbila je čak i ponudu hercegovačkog sandžakbega da joj izda arz u njenu korist. ⁴⁵ Ovo je, međutim, bila velika greška koja se temeljila na zabludi da Kodža Sinan-paša nije lično zainteresovan za Ejnehanov uspeh. Jer, prema drugim dubrovačkim poslovima i u svom ophođenju sa dubrovačkim poklisarima, on nije ispoljavao vidljivo neraspoloženje. Vlada je, ipak, brzo shvatila da on predstavlja glavnu smetnju za brzo rešenje ovog pitanja čim je odbio da opozove Ejnehanove hućume i uputio vladu da svoje žalbe iznese pred bosanskog pašu i kadiju. U to su je uveravali i izveštaji koje je dobijala od Dživa Gundulića, a zatim, od aprila 1590. godine, i od Miha Gučetića i Luke Kabužića, koji su odneli harač na Portu. Uveren da će ona kasnije nuditi mnogo više, Sinan-paša je prezrivo odbijao da primi darove koje je ona suviše sporo povećavala od 800 cekina u martu, 1.000 u aprilu, do 2.000 cekina u junu. ⁴⁶ O njegovo uporno odbijanje da se ovo pitanje rešava na Porti slomili su se svi vladini diplomatski naponi. On je, verovatno, nameravao da Ejnehanu da dovoljno vremena da se pripremi i okonča ovo pitanje na takav način da bi kasnije dubrovačke intervencije malo šta mogle da izmene.

Posle ovog neuspeha kod velikog vezira vlada je izmenila svoj diplomatski postupak. Već od aprila počela je da po provincijama i na Porti okuplja svoje prijatelje i da stvara jedan uticajan krug ljudi koji su počeli da vrše snažan uticaj na dvor i na Sinan-pašu. Svoje usluge ponudio joj je najpre Ibrahim-paša; njegovim posredovanjem sređeni su, zatim, i odnosi između Dubrovnika i hercegovačkog sandžakbega. Zatim je to učinio Skender-aga, poreklom Dubrovčanin sa Lopuda, »komornik mlađe sultanove kćeri«, koji je, njenim posredstvom, imao uticaja na dvorska posla. ⁴⁷ Neocenjive usluge učinio je Dubrovniku i lekar Rabi Abeatar, brat dubrovačkog lekara Samuela Abeatara. ⁴⁸ On je znatno uticao da je glavni defterdar, čiji je lični lekar i bio, počeo da podržava Dubrovnik; Dubrov-

⁴⁴ Isto, 37—8.

⁴⁵ Isto, 33—4.

⁴⁶ Isto, 20—70.

⁴⁷ Isto 21'.

nik je uspeo da dobije i podršku »mula Ise, defterdarovog rođaka, koji na njega ima veliki uticaj«. ⁴⁹ Zauzimanjem jednog drugog dubrovačkog lekara, Tome Natalića Budislavića, na stranu Dubrovnika je, u onim presudnim trenucima pred Ejnehanov pohod na Konavle, prešao i bosanski paša. ⁵⁰ Dubrovniku su obećali svoju podršku treći, četvrti i peti vezir, zatim rumelijski i budimski beglerbeg i nekoliko najuglednijih kadija. Znatne usluge pružio je Dubrovniku i novi beogradski nazor, Mehmed-beg, Memišahov nećak. ⁵¹ Vlada se obratila za pomoć i hercegovačkim, naročito novskim ajanima: dizdarima Ahmed-agi, Mehmed-agi i Hasan-agi, zatim Abdihodži, Mahmud Kalifu, Čatip Hadži Mehmedu i njegovom zetu Mahmud-čelebiji, kapetanu Sulejmanu, Hadži Ahmedu, Hadži Jusufu, Čehaji Ahmedu, Hadži Memi iz Risna i eminu Mustafi. ⁵²

Svi ovi ljudi pružili su Dubrovniku neocenjivu pomoć. Zahvaljujući njima, Ejnehan je u presudnim trenucima ostao usamljen, ostavljen bez pomoći i podrške; čak ga je, strahujući od dvorskih intriga, i Sinan-paša sada pomagao sa manje odlučnosti. Uz njihovu pomoć vlada je uspela da dobije od Porte hućume kojim se nalaže Ejnehanu da »vрати Dubrovniku ako mu je što silom oteo«. ⁵³ Sinan-paša, je, zatim, predložio da se spor sa Ejnehanom rešava pred sudom sastavljenim od nekoliko kadija, ali je od toga bilo malo stvarne koristi: kadijama koje je tražio Dubrovnik, — bosanskog mufetiš-kadiju, novskog kadiju i »kadiju nad kadijama koji boravi u Carigradu«, — Ejnehan je suprotstavio svojih deset kadija koji su svi bili »njegovi ljudi«. Ovo je, u stvari, zamrsilo ovaj sukob i odložilo njegovo rešenje. ⁵⁴

Ejnehan je malo pažnje obraćao ovim pokušajima dubrovačke vlade da osujeti njegov plan. Vesti o njegovim pripremama za nastup u Konavle počele su da stižu u Dubrovnik početkom februara 1590. godine. Od tada su vladini poverenici u Beogradu, kojima je ona stavila u dužnost da budno motre na njega i redovno je o svemu obaveštavaju, slali izveštaje koji su izazivali u Dubrovniku sve veću uznemirenost.

Napori dubrovačke vlade nisu odmah urodili plodom, ali je Ejnehan zbog njih ipak izgubio nekoliko dragocenih meseci, dopustivši neprijatelju da se sredi. Njegova sigurnost, koju su mu pružali Portini fermari i podrška velikog vezira, počela je da slabi. Nestalo mu je novca. Prijatelji su počeli da ga napuštaju; među prvima glavni defterdar. Kodža Sinan-paša je postao preko mere oprezan i uzdržljiv. Zato je Ejnehan odlučio da upotrebi i poslednje sredstvo. Užurbano je prikupio oko dve stotine slabo naoružanih ljudi, nekoliko svojih prijatelja, nekoliko kadija, tri-četiri službenika kojima je nameravao da poveri poslove u novom sandžaku, najzad i nekoliko čauša i vojvoda, pa je krajem maja 1590. godine napustio

⁴⁸ Isto, 18—20.

⁴⁹ Isto, 20.

⁵⁰ Isto, 20—2, 56—7.

⁵¹ Isto, 18'.

⁵² Isto, 33'.

⁵³ Lett. di Lev. XXXVII, 31.

⁵⁴ Isto, 34—70.

Beograd. Prešao je najpre u Zemun, a odatle u Srebrenicu. U Sarajevo je stigao oko 10. juna; tri dana kasnije krenuo je ka dubrovačkim granicama.⁵⁵

U Dubrovniku je njegov pohod izazvao krajnju pometnju. Poslanici, upućeni početkom juna bosanskom paši i hercegovačkom sandžakbegu, nisu uspjeli da spreče njegov pohod; iz Banja Luke je stiglo obaveštenje da je paša smenjen; poklisari su jedino uspjeli da u Plevljima ubede bega da se, kad već ne može da, kao što želi, pomogne Dubrovniku, ni na koji način ne upliće u ove događaje. Trinaestog juna upućeni su u Trebinje Andrija Bundić i Pavle Stijepov Gučetić da dočekaju Ejnehana. »Pozdravite ga u naše ime«, — naložila je vlada ovim poslanicima, — »i recite mu da smo vas, kad smo čuli da dolazi na našu granicu, uputili da bi doznali razlog njegovog dolaska. Ako Ejnehan izrazi želju da dođe u naš grad da se sastane s nama, izjavite mu da može slobodno doći, ali samo s pratnjom od 15 do 20 ljudi... Ako vam kaže da će ući u Konavle, jer mu ih je sultan dao kao sandžak..., odgovorite da je Konavle naše od davnina, da je nama pripadalo pre nego što su Turci osvojili Carigrad i da smo ga nasledili od naših predaka zajedno sa ostalim mestima našeg područja. Prema tome, ne može biti drugih zakonitih gospodara osim nas. Kao takve su nas oduvek priznavali i svi turski carevi... Zbog toga, ako neko pokuša da nam na Porti nanese štetu lažnim klevetama, mi ćemo ga razobličiti... Zato je bolje da se ne upušta s nama u dalje raspre, jer će na kraju pravda ipak pobediti, a nas će, kao svoje najvernije slugе i haračare, odbraniti i sam sultan... Ako Ejnehan ustraje u svojoj nameri da na svaki način, milom ili silom, uđe u Konavle, recite mu slobodno da mu se to nikad neće dozvoliti i da su svi prilazi kojima bi mogao proći zatvoreni i zaposednuti, pa će se sila suzbiti silom.«⁵⁶

Na vest da se Ejnehan primiće dubrovačkim granicama, u Dubrovniku je izvršena mobilizacija i razdeljeno oružje. U Konavle su, zajedno sa ovim poslanicima, upućeni kapetani Valentin Đurđević i Nikolin Menčetić da prikupe »sve ljude sposobne da nose oružje« i rasporede ih po svim putevima kojima bi mogao proći Ejnehan, a same prolaze zatvore kamenjem i »drugim materijalom«.⁵⁷ Menčetić je, nekoliko dana kasnije, upućen sa 300 ljudi da čuva prilaz kod Mrcina, a Đurđević u Pridvorje. Ali, da ih Ejnehan »ne bi prevario«, oni su, u zavisnosti od njegovih pokreta, često menjali svoje položaje. U utvrđenje Soko u Konavlima upućen je sa 25 vojnika Dživo Nikole Palmotić s nalogom: »... Ako bi naišla neka grupa Turaka i pripremila se za napad na utvrđenje, vi ćete ih, ne pucajući iz arkuibuza i artiljerije, blagim rečima opomenuti da se udalje, jer ćete inače biti prisiljeni da se branite. Ako se ne pokore, nego pokušaju da se popnu na utvrđenje prislanjajući kakve

⁵⁵ Državni arhiv u Dubrovniku, Acta Sancte Mariae Maioris, Pr. 17, 48; vid. i: N. H. Biegman, nav. delo,

78—81.

⁵⁶ Lett. di Lev. XXXVI, 34—5.

⁵⁷ Isto, 35'—6.

merdevine na zidine ili ako podmetnu vatru pod tvrđavu, oduprite im se arkičuzama, artiljerijom i svim drugim sredstvima... i hrabro odbite svaki njihov napad.«⁵⁸ Razdvojeno je oružje, municija i hrana. Iz ugroženih mesta u Konavlima preseljene su u Dubrovnik mnoge porodice. Dubrovnik se pripremio za odbranu.

Poslanici Andrija Bundić i Pavle Gučetić sastali su se sa Ejnehanom u Zupcima 19. juna. Ejnehan je pažljivo saslušao njihovo izlaganje, a zatim je naredio da se okuju i bace u tamnicu i poslanici i njihov dragoman i svih devet članova njihove pratnje. Zatim je od novskog dizdara zatražio da mu ustupi 200 arkičuzi, ali je ovaj, po nalogu hercegovačkog sandžakbega, odbio to da učini. Bilo je očevidno da Ejnehan ne namerava da vodi bilo kakve pregovore. Od 20. juna Senat je neprekidno zasedao. Nikola Prodanelo i Dživo Sorkočević, koji su nekoliko dana ranije upućeni hercegovačkom sandžakbegu, javili su iz Trebinja da beg neće dopustiti Ejnehanu da upotrebi silu i da je Porti uputio arz protiv njega; ali, on se ipak nije usudio da upotrebi silu. Na njegove intervencije u korist Dubrovnika Ejnehan se, uostalom, nije ni osvrtao. Hitno je uputio na Portu jednog svog čauša s tužbom da je Dubrovnik izvršio mobilizaciju i da se njegovom ulasku u Konavle suprotstavio silom. Zatim je, 22. juna, krenuo da izazivački prođe kroz Konavle za Novi. Dočekala ga je pratnja od preko 300 dubrovačkih vojnika koji su se rasporedili sa obe strane puta i tako ga mirno propustili do turske granice. Njihovim kapetanima je naređeno da budu krajnje uzdržljivi prema izazivanjima, ali »ako ne preostane drugo, upustite se u bitku hrabro i ne dopustite da vas savlada, jer bi on u tom slučaju postao gospodar ne samo Konavala, nego i čitave naše teritorije.«⁵⁹ Da ova mobilizacija ne bi na Porti bila shvaćena kao priprema za rat, vlada je 23. juna pisala svojim poklisarima da objasne u Carigradu kako je vojska koja se pojavila oko Ejnehana samo počasna pratnja.

Zarobljeni poslanici ipak su nekako doturili vladi pisma tražeći savet i pomoć. Ejnehana su ocenili kao »životinju«, ali i kao »veoma pametnog čoveka«. U svojim odgovorima Senat ih je hrabrio i savetovao da budu strpljivi. Preduzeto je sve što se moglo kod novskog kadije, hercegovačkog sandžakbega i na Porti oko njihovog oslobođenja, ali se to zbog Ejnehanove upornosti nije moglo brzo obaviti. Vlada je to, ipak, spretno iskoristila da Ejnehana prikaže Porti kao nasilnika »koji se ne pokorava nikakvim zakonima nego jedino sili«; »on je sam izjavio da namerava zauzeti najpre Konavle i ostalu našu teritoriju; zatim će kopnom dovesti vojsku, a morem mornaricu i opkoliti i sam grad«. Da bi postigla sve što je potrebno za dobro otadžbine i njenu čast, vlada je uputila 25. juna još dva vlastelina na Portu: Marina Bučinčića i Orsata Crijevića.⁶⁰

⁵⁸ Isto, 40'—1.

⁵⁹ Isto, 45'.

⁶⁰ Isto, 53'.

Ostavljen bez oružja, vojnika i druge pomoći koju je očekivao, sve više usamljen, Ejnehan je postao preko mere grub. Dvadeset šestog juna naredio je da se batinaju zarobljeni dubrovački poslanici i zapretio da će ih tući »svakog jutra i svake večeri« sve dok mu se ne isplate 23 tovara aspri i preda onaj deo dubrovačke teritorije koji mu je dat kao sandžak.⁶¹ Vlada je ponudila 500 talira hercegovačkom sandžakbegu ako oslobodi poslanike i dragomana »ili ih bar smesti na neko sigurnije mesto«, ali beg ni ovog puta nije mogao da im pomogne. Ejnehan se, sa oko 300 ljudi, ulogorio u neposrednoj blizini Novog i nestrpljivo čekao da veliki vezir pošalje zapovest hercegovačkom sandžakbegu i novskim agama da mu pruže vojnu pomoć i zajedno s njim krenu u osvajanje Konavala. Umesto toga, primio je naređenje da svoje zahteve izloži sudu, pa tek zatim da pristupi njihovom ostvarenju. Bio je to veliki uspeh dubrovačke diplomatije. Početkom jula, Ejnehan je iznenada napustio Novi i, vodeći sobom i svoje zarobljenike, uputio se natrag prema Beogradu.

Ejnehanovim odlaskom otklonjena je neposredna opasnost od vojnog sukoba. Oračun je nastavljen diplomatskim sredstvima na Porti, na dvoru bosanskog paše, kod pojedinih kadija i begova. Polovinom avgusta veliki vezir je obavestio Dubrovnik da se konačna Portina odluka o ovom sukobu odlaže za izvesno vreme, »dok se ponovo ne prouče Ejnehanovi zahtevi«.

Zarobljene poslanike Ejnehan je odveo najpre u Srebrenicu, a zatim, polovinom avgusta, u Valjevo. Potom je prešao u Beograd, i tu mu je Porta, polovinom septembra, poslala zapovest da hitno dođe u Carigrad i povede zarobljene dubrovačke poslanike; zatim mu je, početkom oktobra, uputila čauša da oslobodi poslanike. Ali, »Ejnehan se ne htede pokoriti naredbi«. ⁶² Tek »dvadesetog oktobra u ponoć otputovao je iz Beograda za Carigrad vodeći sobom Bundića i Gučetića, kojima nije dozvolio da ponesu odeću, hranu i druge potrebne stvari«. U Carigrad je stigao mesec dana kasnije. (Dubrovački dragoman Frano Milov i posluga zadržani su u Beogradu, ali ih je, u decembru, oslobodio smederevski sandžakbeg na osnovu presude beogradskog kadije.)⁶³

Od decembra 1590. godine, u prisustvu Ejnehana i šest dubrovačkih poslanika, Porta je savesno pristupila konačnom rešenju ovog velikog sukoba. Dubrovnik je dokazivao svoja prava podnoseći stalno obnavljanu ahtnamu na koju su se zaklinjali sultani od Mehmeda II do Murata III i desetine arzova protiv Ejnehana koje su mu poslednjih meseci izdali mnogi turski funkcioneri. Rešenje je, međutim, ometano time i što je veliki vezir Kodža Sinan-paša odbijao da privede dubrovačke poslanike sultanu i zahtevao da mu se stalno prinose novi darovi neprekidno tražeći na uvid nove isprave. Ejnehan je, u međuvremenu, pokušao da ga Porta postavi za herce-

⁶¹ Isto, 55'.

⁶² Arhiv Istorijskog instituta, BVA, MD 67,64.

⁶³ Isto, 67.

govačkog sandžakbega, ali ovaj plan nije mogao da ostvari. On, uostalom, nije više ni raspolagao potrebnim sredstvima i sve više se uvlačio u dugove.

Ovaj sukob Porta je rešila u korist Dubrovnika u aprilu 1591. godine. Ona je Dubrovniku izdala novu ahtnamu u koju je unesena i ova odluka i jemstvo integriteta dubrovačke teritorije.⁶⁴

Ejnehanova kriza predstavlja jedan od najznačajnijih događaja u tursko-dubrovačkim odnosima XVI veka. Pokrenuta u znatno pogoršanim ekonomskim i političkim uslovima, ona pokazuje da su se i ti odnosi umnogome pogoršali. Da bi očuvao svoj teritorijalni i državno-pravni integritet, Dubrovnik je morao da uloži znatna sredstva i sve svoje ogromno diplomatsko iskustvo. Opasnost, međutim, nije s tim potpuno prošla. Iako poražen, Ejnehan se nije odricao svojih zahteva. U januaru 1592. godine došao je na dvor bosanskog paše, ali je vlada, koja je i dalje budno motrila na svaki njegov pokret, odmah uputila u Banja Luku svog poslanika Seka Lukarevića da uveri pašu da Ejnehanu »ne veruje, nego da ga otera kao spletkara i zlobnog čoveka«. ⁶⁵ Ali, Ejnehan je žrtvovao i poslednje što mu je ostalo: darovao je paši svoje kuće u Beogradu za arz kojim ga preporučuje Porti za bosanskog defterdara ili hercegovačkog sandžakbega. Sa ovim preporukama uputio se početkom marta iste godine ponovo u Carigrad.⁶⁶ Ovog puta Porta mu je samo donekle izišla u susret, i u maju ga imenovala za čanadskog sandžakbega (»di Cened a Craina«). Ovo postavljenje dubrovačka vlada je propratila rečima. »Dobro je da je on daleko od nas, ali je potrebno i dalje budno motriti na svaki njegov korak da nam svojom tvrdoglavošću i prevarom ne nanese kakvu štetu«. ⁶⁷

Dve godine kasnije, početkom 1594. godine, Ejnehan je umro, čini se u Čanadu.

ABSTRACT EJNEHANS' CRISIS

After founding of the Bosnian pashaluk (1580), a number of issues from Turco — Dubrovnik relations were raised, such as: discounts in trading and in customs, selling a salt, introduction of new taxes; economical and juridical position of Dubrovnik's merchants and, finally, more extensive control of their business. An attempt to set the business relations with Dubrovnik on a ground which would enable the increase and strengthen the finances of the new pashaluk, caused lasting crises, which began a conflict between Dubrovnik and the Hercegovinian supervisor Sinan about selling salt along Neretva river. These conflicts with supervisors and emins

⁶⁴ Lett. di Lev. XXXVI, 122'—163; XXXVII, passim; Cons. Rog. LXX—LXXI, passim; J. Radonić, *Acta et diplomata Ragusina*, knj. 2, sv. II.

⁶⁵ Lett. di Lev. XXXVI, 286—6'. 290'—3.

⁶⁶ Isto, 301'—2.

⁶⁷ Isto, XXXVII, 323'—5'.

of Bosnia, Belgrade, Temishvar, Budim and Sophia were extended and ended with a critical issue in the political relationship between Turkey and Dubrovnik in 16. ct, known in history as Ejnehane crises.

Dubrovnik's monopoly for salt selling was regulated by agreements of 1486, 1530, 1552, 1571, and had been cause for often conflicts with Turkish financial officials. This question aleared in a very acute form, shortly after forming of the Bosnian pashaluk. Turkish officials were especially unsatisfied with the agreement of 1571, according to which the price of salt was increased from 12 to 15 aspras for measure. Dubrovnik, owing to the protection, which the supervisor Memishah gave it had the right to sell salt »on thirds«, and not »on quarts« anymore, so that Dubrovnik collected two, and the Turks one third of the income. In this case Turkey suffered a considerable financial damage. Both as a Hercegovinian supervisor since 1584 and as a Bosnian defterdar Sinan, with the permission from Porta, opened an investigation against Memishah, but was unable to prove his guilt because Dubrovnik refused to give any necessary evidence. This caused, that Sinan with a help of defterdar's at the Porta raised the issue of the relations with Dubrovnik on the most extensive scale. He was able to obtain 7 »huchumas« who were supposed to do the following: Dubrovnik should pay a special »djumruk« for all the merchandise arriving from overseas and the usual »djumruk« should be increased from »three to seven loads of aspras« or be given to someone else. Then Dubrovnik should pay 90.000 aspras on account of customs on cattle. It was decided that in Ledenice, on the account of Sinan himself, a new caravan-saray should be built. That on a behalf of the Imperial Treasury all the houses of Ahmed — pacha Hercegovich in Dubrovnik should be sold. It was also decided that the salt from Dubrovnik should be sold, at »a half« and that the government of Dubrovnik Republic owes »23 loads of aspras on account of interest and damage, which Turkey suffered, while the salt along Neretva was sold at a ,third'«.

These »huchumas« were found in Sinans' hampers by his deputy, and later his successor Hurem, who submitted them and asked the Pasha of Bosnia that they be put in force. The Government of Dubrovnik Republic tried by all means to prevent Hurem, but the events got completely out hand because of a very complicated political situation.

Sinan's idea was readily accepted at the Porta itself, where a special attention was paid to the two following requests of Sinans' building of fortifications on the territory of Dubrovnik and on the Hercegoviches' property, for whom it was belived that beside the houses in Dubrovnik and Mljet, included vineyards along the coast of Slano, Ston, Župa, Gruž and Konavle. Finally for the realization of these ideas the great vizir Kođa Sinan — pasha was interested, and who in the beginning was helping the supervisor of Belgrade Ejnehane, who invested all his large property for the realization of this project.

Ejnehan also started from the fact that almost whole of the territory of Dubrovnik belonged to Hercegovichs. Dubrovniks' Government was informed about his intentions as early as the beginning May 1589, but they were not especially concerned about it, because at that time they received the »huchum« from the Porta, in which this case was decided in favour of Dubrovnik. These demands had neither legal nor factual basis, but they could become a source of endless blackmail and that was the last thing that the Republic of Dubrovnik wanted. However, Ejnehan started preparing himself for his performance. On the basis of »huchums«, which he received from the Porta and by which he was also appointed for the sandak — bey of Konavli; in May 1590 he gathered about 200 armed men, few judges and officials, to whom he intended to examine the business in the new sandak. With company of judges, officials and the armed men; he started from Belgrade, across Srebrenica and Sarajevo toward the borders of Dubrovnik. His call to Dubrovnik caused a complete confusion in the town itself. The envoys, who were sent to Pasha of Bosnia and to sandak — bey of Hercegovina were unable to stop this. The Government of Dubrovnik decided to make a quick mobilization and with the arms to defend its territory.

Ejnehan appeared on the borders of Dubrovnik on 19 June. The envoys that Dubrovnik sent he threw in jail. But, at that crucial moment, Ejnehan was left alone. Dubrovnik made acquaintance with important people of Porta, as well as in provinces. Dubrovnik had gone so far, as to ask Ejnehan not to use armed men against Turkish friends. They thought that the best thing to do was to call on the court of justice in Istanbul. The great vizir was forced to ask Ejnehan to come back to Istanbul, what he did at the beginning of July.

In December 1590, in presence of Ejnehan and six envoys of Dubrovnik, Porta brought a final solution about this case. After a few months of trial, the final decision had been made in behalf of Dubrovnik.

Ejnehan was appointed for the sandakbey of Chanda, where he died in the beginning of 1594.